

Bartoněk, Antonín

K problematice řeckých výpůjček v prosaických spisech Ciceronových

*Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada
literárněvědná. 1955, vol. 4, iss. D2, pp. 157-161*

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108162>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

tak, že řadí tyto různotvary chronologicky; proto začíná rozbořem útvarů uživa-ných hojně v 18. stol. (čtyřstopý trochej, pak čtyřstopý, trojstopý a šestistopý jamb) a dále přechází k rozboru rozměrů užívaných v 19. stol. (pětistopý jamb, později ostatní rozměry trochejské). Hlavní význam této části práce (založené na bohatém materiálu a opatřené 94 názornými diagramy) je jednak v tom, že ukazuje, jak se ve vývoji ruského verše uplatňoval vliv verše cizího (při čemž nezanedbává ani souvislost »literárního« verše s veršem lidovým), jednak v tom, že podrobně sleduje, jak se uplatňoval v historickém vývoji ruského verše zákon o *disimilaci* soused-ních těžkých dob, t. j. snaha, aby sousední těžké doby nebyly podkládány slovními přízvuky stejně silně. Pro ruský verš trochejský a jambický je charakteris-tický regresivní ráz této disimilace: nejsilněji (obyčejně na 100 %) bývá podklá-dána slovními přízvuky poslední těžká doba, druhá těžká doba od konce pak daleko slaběji, třetí těžká doba od konce silněji než druhá těžká doba od konce (ale obvykle ne na 100 %) atd. Tak vzniká regresivní vlnovitá křivka slovních přízvuků.⁴

Při řešení otázky vlivu cizího verše a uplatňování zákona disimilace dochází Taranovský k výsledkům, které svým dosahem přesahují rámec dějin ruského verše. Na bohatém materiálu ukázal, že regresivní ráz inertiie ruského verše 19. stol. není pasivním důsledkem prosodických vlastností ruštiny, neboť při překladech se uplatňovala nejednou inertiie rázu přímo protichůdného, avšak že je pro ruštinu regresivní typ veršové inertiie nejvhodnější (je pro ni typický), a proto se během 19. stol. ruský trochej a jamb vyvíjí právě směrem k regresivní-disimilaci těžkých dob. Toto pozorování se dá zobecnit v tom smyslu, že pro klasický verš jistého jazyka je vhodný jistý typ veršové inertiie a že se k němu vyvíjí, i když byl do literatury uveden v jiné podobě. To dává podněty i naší matrice, zejména zkou-mání verše staročeského, a u verše novočeského zkoumání veršové inertiie překladů v poměru k verši originálu; po té stránce bude zajímavé prozkoumat na př. začátky novočeského básnictví (Jungmannovy překlady) a překladatelskou praxi lumí-rovskou.

Zbývá nám ještě odpovědět na otázku, čím bude třeba doplnit práci Tara-novského. Domnívám se, že je to soustavný zřetel k literární a společenské situaci. Materiál, který Taranovský nashromáždil, může totiž způsobit dojem, že se verš vyvíjel sám ze sebe, imanentně; bude proto třeba soustavně sledovat, jak přesuny v tvaru verše souvisely s měnicím se poměrem spisovatelů ke skutečnosti. Autor sice u každého rozměru uvádí jeho sepětí s literárními druhy a druhovými formami, ale to nestačí; bude nutno soustavněji přihlížet k významové stránce verše na po-zadí celého literárního vývoje, a dále bude třeba ukázat, že vývojové mezníky, které autor stanovil pro dějiny ruského trocheje a jambu, nejsou nahodilé, ale že byly podmíněny vývojem literatury, který byl determinován vývojem společen-ským

Josef Hrabák

¹ Vydala Srbská Akademie věd v Bělehradě; str. 376 a 16 statistických tabulek.

² Teoriske osnovne ruskich dvodelnich ritmova, str. 1—45.

³ Istoriski razvitak ritmičke inercije ruskich dvodelnich ritmova, str. 47—351.

⁴ V českém trocheji a jambu je vlnovitá křivka slovních přízvuků podkláda-jících těžké doby verše progresivní (nejsilněji je vyznačována první těžká doba, druhá daleko méně, třetí zase silněji atd.).

K problematice řeckých výpůjček v prosaiských spisech Ciceronových (Päivö Oksala: Die griechischen Lehnwörter in den Prosaschriften Ciceros. Helsinki 1953; stran 176).

Již od osmého století př. n. l. byl poloostrov Apenninský přístupten silným vlivům řeckým. Je pochopitelné, že tyto vlivy zasáhly značnou měrou i do samotné slovní zásoby jazyka latinského. Ovšem každé naše zkoumání řeckých výrazových prvků, nacházejících se v latinském kontextu, se v podstatě opírá jen o latinské literární prameny, a zůstává tedy spíše zjišťováním osobitého usu určitého autora, než aby bylo možno tímto způsobem podat zcela neskreslený obraz současné hovorové řeči. Tohoto stanoviska se celkem důsledně ve své studii drží i Päivö Oksala.

V úvodních poznámkách (str. 7—13) se autor zabývá podstatou a historií problému. Zvláštní pozornost přitom věnuje rozřídění slov řeckého původu, jež se u Cice-

rona vyskytují, a to jednak podle stáří, jednak podle toho, pokud už tyto výrazy zdomácněly v latině doby Ciceronovy (1. slova zcela zdomácnělá; 2. cizí slova, citěná dosud jako slova cizí; 3. zcela cizí výrazy, vsunuté do textu; 4. překlady řeckých termínů). Z těchto čtyř skupin chce autor věnovat pozornost pouze dvěma prvním, jak to ostatně naznačuje již sám název jeho studie. Toto rozhodnutí však bylo příčinou vážných nedůsledností především v té části studie, kde se autor pokouší nastínit historické pozadí Ciceronovy praxe v užívání řeckých slov.

Oksala totiž nehodlá jednat o řeckých výrazech u Cicerona dříve, dokud by nepřihlédl k starším autorům, jejichž dílo by mohlo být důležitou pomůckou při srovnávání, a to aspoň k Plautovi (14—24) a k Terentiovi (24—35). Řecké výpůjčky u Plauta roztrídil autor velmi důkladně. Doplnil ještě dalšími asi padesáti slovy seznam Plautových výpůjček, který sestavil W. Kahle, *De vocabulis Graecis Plauti aetate in sermone Latinum vere receptis*, Diss. Münster 1918. Kdyby ovšem chtěl být autor zcela důsledný, a ještě více chtěl skutečně přihlížet jen k výpůjčkám ve vlastním smyslu toho slova (viz ony první dvě skupiny Oksalova rozdělení), neměl ani zde brát v úvahu výrazy typu třetího (zcela řecké výrazy, zachycované většinou v řecké grafické podobě). Setkáváme-li se však s nimi v jeho výkladech o Plautovi, je to jen svědectvím toho, jak je vůbec obtížné oddělovat od sebe — nejen u Plauta, ale i později — výpůjčky v užším smyslu od ostatních cizojazyčných stilistických prostředků, jimiž autoři často dodávali (a dodnes dodávají) svým spisům cizího koloritu. Jako příklad poslouží místo Oksalou necitované, Pl. Trin. 705 *Non enim possum quin exclamem: euge, euge, Lysiteles, πάλυ*. Dvakrát opakované »euge« i řecké πάλυ mají tu jistě v podstatě stejnou stilistickou funkci, i když je v rukopisech jejich grafická podoba různá (v českém překladu bychom asi napodobili: »...bravo, bravo, Lysitele, repete«). Oksala však zařazuje »euge«, často se nalézající u Plauta i na jiných místech, mezi takové výpůjčky, jako epistula, moechus, cadus, zatím co řecké πάλυ by jistě podle jeho grafického vzhledu citoval spolu s výrazy jako παῖσαι, οἰχεται.

Plautus je v Oksalově studii zcela správně charakterisován jako autor, který se nijak nevyhýbá užívání řeckých výrazů, a to i tam, kde by měl po ruce zcela souznačná slova latinská. A naopak právem autor označuje Terentia za typického reprezentanta purismu v latinském literárním jazyku. Nejen je doloženo u Terentia řeckých výpůjček poměrně méně, ale i co do obsahu je jejich charakter daleko krotší: jde většinou o slova, kterých běžně používá i latina klasická, anebo o výrazy z tradičního slovníku komického. Mimoto plně dvě třetiny těchto slov se opět objevují v seznamu řeckých výrazů u Cicerona. V souvislosti s tím nachází Oksala i vztahy mezi puristickými tendencemi obou těchto antických spisovatelů, upozorňuje však zároveň, že jde u Terentia i u Cicerona o značně odlišné literární druhy.

Terentiův purismus souvisí podle Oksaly se současnými, silně nacionálními tendencemi římské vládnoucí třídy, které vzdělancům nedovolovaly užívat příliš četných řeckých výrazů. Je však otázka, zda členové této třídy skutečně »ve svém nitru řeky pohrdali«, jak tvrdí Oksala, ačkoli »jejich převahu byli ochotni uznávat« (25), a zda snad nebyl pro ně kult nejen řecké kultury, nýbrž i řeckého jazyka spíše jejich soukromým (osobním?) kultem. Vždyť se proti Terentiovi, propuštěnci, jenž tvořil především v duchu oněch oficiálních snah římských vzdělanců, obrátil jistě leccos z charakteristických rysů jejich způsobu mluvy v originálním stylu římského jezdce C. Lucilia. K němu však Oksala nepřihlíží, jako vůbec nebere v úvahu nic z předciceronské poesie, protože prý její zlomkovitost »nedává jasnou představu o stanovisku toho či onoho autora k výpůjčkám« (14). A přece snad v žádného jiného autora nelze pozorovat symbiosu řeckých a latinských výrazových prostředků v tak velké míře jako u Lucilia. Zde už vůbec nelze oddělovat výpůjčky obecně přijímané od výrazů, kterých bylo užito ad hoc, zde není pro to dostatečným kritériem ani stupeň latinisace ani grafická forma; kolísavá nevyváženost tvarová (srov. 25M. Ixionies alochoco, 542 acoetin, 789 γγ) spíše jen naznačuje, že jde o něco víc než o pouhou stilistickou manýru, a že patrně byl pro taková tvoření podklad v důvěrných rozhovorech úzkého okruhu současných vzdělanců. Přitom je možno z některých zachovaných fragmentů přímo zjistit kladné autorovo stanovisko k přijímání a užívání řeckých slov (Luc. 15 n.).

Od satir Luciliových, pokud jde o užívání slov řeckého původu, jde pak cesta nikoliv k Horatiovi, ale spíše k Menippským satírám Varronovým, a přes ně k Ciceronovým listům. Ovšem sloh Varronův je celkově mnohem ukázněnější než Luciliův, a řeč Ciceronova je opět vybroušenější než Varronova. Oksalovo zkoumání řeckých

výpůjček u Cicerona nevyžadovalo sice nevyhnutelně předchozí podrobný rozbor Luciliových fragmentů nebo zlomků Varronových Satir, zvláště nechce-li se autor zabývat výrazy, které Cicero vkládá do svých listů v řecké grafické podobě. Ale jestliže už chtěl Oksala promítnout celou problematiku řecko-latinského míšení na historické pozadí a jestliže přistoupil v tomto směru k důkladnému zhodnocení Plauta a Terentia, pak neměl ani Lucilia a Varrona zcela opominout. Neboť purismus, s nímž se v Ciceronově díle obecně setkáváme, sotva stačí uvádět ve vztah jen k autorům tak vzdáleným, jako je na př. Terentius. Spíše je to věc dlouholetého vývoje, v němž nemalou úlohu sehráli i ti, kteří puristické tendence vyvolávali svou protichůdnou stilistickou praxí. Nemalou úlohu tu nepochybně měli také řeční puristé a atticisté; ani k tomu Oksala nepřihlíží.

Po exkursu o řeckých výpůjčkách u Plauta a Terentia přechází autor k charakteristice doby Ciceronovy (35—38) a všímá si především různých současných snah o čistotu jazyka (Stilo, Varro, Caesar, Cicero). Upozorňuje zároveň na hluboké Ciceronovo vzdělání v řeckém jazyce i ve všech oborech řecké kultury a připomíná, že stopy toho zůstaly v Ciceronově díle, jakkoliv se on sám leckdy vyjadřoval proti užívání řeckých slov a odmítal uznávat přednosti řeckého jazyka (mimo citáty, uvedené u Oksaly, srov. ještě sebevědomé výroky De fin. I 3, 10 a III 2, 5; daleko upřímnější je však Cicero ib. III 4, 15).

Vlastní rozbor Ciceronových spisů provádí autor podle tohoto schématu: každá thematická skupina Ciceronových děl (řeči 39—90; listy 91—109; rétorické spisy 110—131; filosofické spisy 132—164) je uvedena krátkým obecným úvodem, následuje pak detailní rozbor děl a nakonec je vždy připojeno stručné shrnutí. Text doprovázejí seznamy výpůjček, sestavené podle významových kategorií, a statistické tabulky, udávající pro každý spis mimo jiné též procentuální frekvenci výpůjček i všech zjištěných řeckých míst na jednu stranu teubnerského textu. V obojím, zvláště při rozřizování řeckých výrazů, se ovšem Oksala nemohl vyhnout určité schematičnosti.

Ciceronovy řeči rozebírá autor ve čtyřech oddílech podle doby jejich vzniku (léta 81—66, 66—59, 57—52, 46—43). Jsou vždy vypočítány všechny řecké výpůjčky a ve svém souhrnu krátce charakterisovány. Podle Oksaly určuje se v Ciceronových řečech užívání řeckých výpůjček především předmětem, o němž se mluví. Nejvíce výpůjček je v řečech, které mají vztah k hellenistické civilisaci (In Pis. — 3,1 nalezenejích míst na jednu teubnerskou stranu; In Verr. III (act. 2) — 1,6; IV — 2,0; V — 2,7; Pro Rab. — 1,7) nebo obecně k věcem kultury a vzdělanosti (Pro Arch. — 2,0). Oksala přikládá značnou důležitost i afektu, s nímž byla ta nebo ona řeč proslovena (Post red. in sen. — 1,4; srov. zvláště řeči, v kterých Cicero hojně používá hanlivých slov, na př. In Cat. II — 1,5; In Pis. — 3,1), ale přihlíží též k zpracovanosti sklady (zjišťuje dokonce, že více výpůjček bývá v úvodních pasážích) a k jejímu literárnímu zaměření — řeči, určené pouze ke čtení, mívají větší procento řeckých slov (In Verr. act. 2 — 1,7; Phil. II — 1,6). Podle Oksaly jsou latinštější co do své slovní zásoby též řeči proslovené před lidem (Or. ad Quir. — 0,2; Phil. IV a VI (koeficient pro jednotlivé řeči Filipik Oksala neudává), s výjimkou In Cat. II, kde má na vysoké frekvenci řeckých výpůjček vinu množství nadávek; jichž tu Cicero užil).

Konečně zjišťuje autor i pravidelný vzestup v používání slov řeckého původu v samotném průběhu Ciceronovy slovesné tvorby; přičítá to neustálému vnikání hellenistických životních forem s novými předměty běžné potřeby. Správně tedy považuje i nadále puristické tendence za hlavní princip, určující stilistický charakter Ciceronovy tvorby. Vcelku je totiž v textu Ciceronových řečí výpůjček poměrně málo (262 slova na 1782 místech a na 1549 stranách), a to ještě jde ve většině případů o výpůjčky, doložené již před Ciceronem a přešlé už aspoň zčásti do slovní zásoby latinského jazyka, ano i do jeho základního fondu. Mimoto, některé zcela zdomácnělé výrazy — jichž řecký původ je ostatně leckdy problematický — zabírají svým mimořádně častým výskytem značnou část z uvedeného počtu míst (poema 189×, nummus 88×, hercule 72×, latro 65×); exaktnost Oksalovy metody se tím vážně porušuje. Vždyť potom kterékoli jednotlivé místo se slovem »poena«, pojímaným v době Ciceronově jistě již jako výraz latinský, platí za docela stejnou jednotku, jako na př. úplně řecké *δικαιώθησαν* (In Verr. V 57, 148). Tímto způsobem získala »řecký« charakter řeč Pro Milone, v níž bychom a priori řecká slova v hojnějším počtu nečekali. Koeficient řeckých míst v ní je 1,6 (průměr všech Ciceronových řečí je 1,2), a to především proto, že tu z dvaadesáti Oksalou uvá-

děných výpůjček figuruje »poena« a její odvozeniny osmadvacetkrát a »latro« s odvozeninami jedenáctkrát. Označují tedy Oksalovy koeficienty, jakkoliv si on sám jejich nedostatečnou průkaznost uvědomuje, nejvyšší stupeň, v jakém se vůbec mohou řecké výrazy u Cicerona jevit tomu, kdo by je posuzoval v celém rozsahu jejich historického vývoje. Naproti tomu by musela Oksalova čísla s hlediska průměrného současníka Cicerona, pojímajícího již mnohá řecká slova zcela bez vědomí jejich cizího původu, podstatně klesnout.

Přes tyto výhrady k metodě jsou autorovy závěry v podstatě správné: výpůjček poměrně málo, a to ještě bez nápadného cizího zabarvení; flexe téměř bez výjimky přizpůsobená latinským zvyklostem (řeckou grafickou formu mají v řečech jen dvě místa, a to ještě jde o citáty); výpůjčky jsou velkou většinou substantiva konkrétního obsahu; jen zřídka bylo užito cizího slova se zvláštní stilistickou funkcí (snaha po vyvolání exotického dojmu; pokusy ironisovat — obojí zvláště často v řečech In Verrem).

Mnohem méně místa než řečem věnuje autor ostatním Ciceronovým prosaickým spisům. V listech komentuje především výskyt těch řeckých slov, která jsou po prvé doložena až u Cicerona; ostatní výpůjčky autor jen zaznamenává. Ani tu Oksala neholdá, jak úvodem prohlašuje (93), brát v úvahu výrazy, zachycené v řecké grafické podobě, a ani k nim nepřiblíží při stanovení procentuálních hodnot, ale jeho další výklady ukazují, že s nimi neustále počítá. To znova svědčí o tom, jak ústrojnou součástí Ciceronova řecko-latinského míšení tyto výrazy skutečně byly. A je třeba opět jen litovat, že se Oksala vůbec nepokusil ani na tomto místě, ať už s kladným či se záporným výsledkem, o srovnání Ciceronových listů s dochovanými zlomky z Lucilia a z Varrona, zvláště když Plautovi a Terentiovi věnuje místy také zde pozornost. Užívání řeckých výpůjček se mu jeví v listech obecně volnějším než v řečech, ani ne tak co do množství (koeficient zjištěných míst v listech 1,5 — v řečech 1,2) jako spíše co do kvality: je tu mnohem více výpůjček nových, ještě nezdomácnělých, ovšem vedle značného množství zcela řeckých slov (jejich započtením by se procento výskytu zvýšilo na 2,3). Je dokonce vůbec obtížné zjišťovat, zda se všech doložených slov užívalo běžně v hovorové řeči. Oksala se asi správně domnívá (105), že řeč dopisů Ad Atticum (1,7; s úplně řeckými slovy v textu 3,2), kterým dodával Cicero zvláště často řeckého zabarvení a které jsou též jinak plny různých zvláštností, není obrazem současné hovorové řeči, ale »hellenisticky zabarveným způsobem psaní« (jen psaní?) »zcela malého kruhu intelektuálů« (nebo jen dvou vzdělaných individualit?); to by podobnost s Lucilem jen zdůrazňovalo. Ostatní soubory dopisů jsou bližší běžné hovorové řeči vzdělanců. Poměrně nejméně cizích elementů obsahují listy Ad familiares (1,1 : 1,4). I tu však Oksala zjišťuje výkyvy podle toho, kdo je adresátem (v dopisech Varrovi nelézá méně, v listech Paetovi více žilvu řeckého), i podle toho, v jakém citovém rozpoložení Cicero právě byl (dopisy psané v dobách pro Cicerona těžkých obsahují podle Oksaly méně řeckých prvků). Zato nepozoruje autor studie vůbec žádných změn v průběhu Ciceronova tvoření.

Poslední dvě kapitoly jednájí o spisech rétorických a filosofických. Podle autorova zjištění je zvláště málo řeckých výpůjček v Ciceronově literární prvotině De inventione (0,8 ve srovnání s podobným spisem neznámého autora Ad Herennium s frekvencí 1,2). Pozdější Ciceronovy rétorické spisy se jeví méně puristickými (Or. 3,2 : 3,6; De opt. gen. 3,8 : 3,8; Facet. dict. 2,0 : 4,0), ale podrobné Oksalovo zkoumání ukazuje, že je to nutno přičíst neustále se prohlubující autorově snaze, aby podložil ryze praktické řečnické předpisy filosofickými základy. To byla ovšem ještě tehdy pro latinský jazyk terra incognita; pouze Partitiones oratoriae, určené jako příručka pro mládež, mají mimořádně nízkou frekvenci — 0,2 : 0,2. Je tedy Cicero puristou i ve spisech rétorických, i když — pro jejich speciální zaměření — menším puristou, než jakým byl v řečech (rétorické spisy — 1,6 : 1,7; řeči — 1,2). Oksala vidí správně puristický rys Ciceronova tvoření i v tom, jak se Cicero snaží, třeba někdy ještě s malým úspěchem, ihned překládat nebo aspoň vykládat řecká slova, kterých právě užil. Autor mohl ještě dodat, že takové termíny bývají často uváděny omluvnými opisy, jimiž jako by Cicero svaloval ze sebe odpovědnost za jejich užití (srov. Top. 8,35 quam Graeci... appellat a j.).

Tytéž tendence se projevují i ve skladbách filosofických, avšak ze statistických údajů (koeficient 1,9 : 2,1) vyvozuje Oksala, že se zde autor méně vyhýbal cizím výrazům než v rétorických spisech. Značné množství výpůjček, i přímo řeckých slov, je v Akademikách (2,0 : 2,3), protože tu podle O. Cicero podává své výklady

ve zhuštěné formě, ale především mnoho je jich ve spisech *De fato* (3,2 : 3,7), *De nat. deor.* (2,3 : 3,0), *De div.* (2,1 : 2,3), tedy v dílech, která probírají náboženské otázky; naproti tomu spisy politické, a zčásti i ethické, (s výjimkou *Tusc. disp.* — 2,0 : 2,2) obsahují cizích výrazů poměrně málo. Pozoruhodný je i Oksalův postřeh, že Cicero nechá raději slovo v řecké grafické podobě, než aby sahal po cize znějících výpůjčkách (147), jeho správnost však autor dostatečně neověřil na konkrétních dokladech. Podobně se jen obecným způsobem konstatuje souvislost mezi výpůjčkami Ciceronovými a výpůjčkami Varronovými a Lucretiovými, aniž se přitom věnuje pozornost konkrétním případům; při tom by však zvláště srovnání s Lucretiovým slovníkem — vložené třebaš do úvodní kapitoly studie — bylo mohlo přinést mnoho zajímavého.

V závěrečné kapitole (153—155), za níž následují ještě dva přehledy řeckých výpůjček, vyskytujících se u Cicerona (156—168), autor nejdříve statisticky srovnává výskyt řeckých míst v jednotlivých částech jeho díla. Znovu se tu ukazuje, jak bylo nesprávné zásadně oddělovat slova v řecké grafické podobě od latinisovaných výpůjček, neboť Ciceronovy listy se v takovém případě jeví dokonce méně puristickými (1,5) než jeho spisy rétorické (1,6) a filosofické (1,9). Oksalův omyl spočívá asi v tom, že autor vidí přehradu tam, kde je jen povolný vývoj cizích slova na cestě k úplnému převzetí (tak především v řečech a v odborných spisech Ciceronových), ale i v tom, že nepojímá obojí jako homogenní stilistickou jednotku, v níž může být případný nedostatek jedné složky vyvážen zvýšeným výskytem složky druhé (tak v listech). Nakonec Oksala znovu shrnuje vývody z předešlých dílčích závěrů a staví před čtenáře postavu Cicerona jako autora, v jehož spisech jsou doprovázeny současně puristické tendence (srov. Caesarovo dílo) tvůrčím a vždy kritickým přejímáním názvů pro věci nové, přicházející především z hellenistického Východu. Tyto autorovy vývody ústí v přesvědčení, že v době Ciceronově nebyla ještě latina příliš zhellenisována.

Hlavním kladem Oksalovy studie je pečlivé a přehledné zpracování všech výpůjček, nalezených u Cicerona, ale současně i důkladný a bystrý rozbor jednotlivých dílčích úseků Ciceronova prosaického díla. Tam Oksalovy vývody přesvědčují přes všechny nedostatky jeho statistické metody nejvíce. Je to proto, že autor dovede hodnotit výsledky, kterých dosáhl matematicky, na základě jiných kritérií než pouze kvantitativních. S přechodem k větším celkům mizí však namnoze přesvědčivost autorovy argumentace, a celkové zhodnocení samotné Ciceronovy osoby je velmi kusé.

Obecně lze říci závěrem, že Oksalovi šlo především o tendence jazyka hovorového (třebas vyššího slohu), a nikoli o jazyk umělecký, — tedy nikoli o umělecký účel toho či onoho autora, ale o jeho úsilí stran lexikální stránky. Proto je celkem plácn srovnávání s Plautem, a ani Terentiův purismus pro Cicerona mnoho neznamenal. Vždyť za Terentia nebylo ještě v řecké slovesné produkci atticistické hnutí, kdežto za Cicerona se už tu vliv literární (rétorické) teorie uplatňoval. I když tedy k tomuto všemu Oksalova práce dostatečně nepřihlíží, přece přináší aspoň bohatý materiál i cenné podněty těm, kteří budou dále pracovat na problematice řecko-latiniského míšení.

Antonín Bartoněk

Čtení o Aristofanovi. V. Jarcho, Aristofan, Gosudarstvennoje izdatelstvo chudožestvennoj literatury, Moskva 1954, str. 134, cena 2,70 R. Autor několika aristofanovských studií — známých z VDI — vydal pro širší veřejnost knížku o Aristofanovi jako příležitostný tisk k oslavě 2400letých narozenin, k níž dala r. 1954 podnět Světová rada míru.

V stručném úvodě (str. 3—6) se autor zmiňuje o významu antické kultury pro evropskou vzdělanost a o ohlasu Aristofanova díla u pokrokových činitelů dneška. Další část knihy se dělí na šest kapitol. V první kapitole (6—29) se autor zabývá rozkvětem athénské demokracie a peloponéskou válkou, která »způsobila zostření třídních protikladů mezi různými sociálními vrstvami i svobodných občanů a podlomila hospodářskou základnu městského státu — nezávislé drobné zemědělské hospodářství« (str. 15). Autor se dotýká situace v Athénách a vyslovuje názor, že sice politické traktáty jako Athénská ústava na široké masy nepůsobily, že však za to na ně měli vliv řečníci v lidových shromážděních. Zemědělci se takových zasedání od podzimu do jara neúčastnili, neboť jim bylo zatěžko opouštět vesnici. Proto se